

प्राकृतिक स्रोत संरक्षण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७५

प्रमाणीकरण मिति : २०७५/१०/०६

प्रस्तावना: नेपालको संविधान बमोजिम स्थानीय तहको अधिकार सम्बन्धि व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न तथा स्थानीय प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र परिचालन गर्दै जनताको दैनिक आवश्यकता परिपूर्ती गरी स्रोतको दिगो व्यवस्थापन गर्न बान्छनीय भएकाले, नेपालको संविधानको धारा २२१ को उपधारा (२) बमोजिम माछापुच्छ्रे गाउँपालिकाको गाउँसभा बाट यो ऐन बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस ऐनको नाम “प्राकृतिक स्रोत संरक्षण, तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७५” रहेको छ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा र व्याख्या :** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा, यस ऐनमा,-

क) “प्राकृतिक स्रोत” भन्नाले ढुङ्गा, माटो, गिटी, बालुवा, पानी, वनजन्य तथा नदी जन्य वस्तु सम्भन्धु पर्छ ।

ख) “संरक्षण” भन्नाले उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत र साधनको दिगो उपयोग सहितको संरक्षण सम्भन्धु पर्छ ।

ग) “लाभदायक उपयोग” भन्नाले उपलब्ध प्राकृतिक स्रोतको उचित रूपले गरिएको उपयोग सम्भन्धु पर्छ ।

घ) “अनुमती प्राप्त व्यक्ति” भन्नाले प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गर्ने अनुमती पत्र प्राप्त व्यक्ति वा संगठित संस्था सम्भन्धु पर्छ ।

ङ) “उपभोक्ता संस्था” भन्नाले तोकिए बमोजिमको संस्था सम्भन्धु पर्छ ।

च) “तोकिएको वा तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्भन्धु पर्छ ।

३. “प्राकृतिक स्रोतको स्वामित्व” माछापुच्छ्रे गाउँपालिका अन्तर्गत सार्वजनिक क्षेत्रमा रहेको प्राकृतिक स्रोतको स्वामित्व माछापुच्छ्रे गाउँपालिकामा निहित रहने छ ।

४. **प्राकृतिक स्रोतको उपयोग :** (१) यस ऐन बमोजिम अनुमती प्राप्त नगरी कसैले पनि प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गर्न पाउने छैन ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहाय बमोजिम प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गर्न अनुमती पत्र लिनुपर्ने छैन ।

(क) निजी प्रयोजनको लागि व्यक्तिगत स्वामित्वको जमिनमा रहेको वनजन्य स्रोत बाहेक अन्य स्रोतको उपभोग गर्न ।

(३) प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गर्ने व्यक्ति वा संगठित संस्थाले अरुलाइ मर्का नपर्ने गरी लाभदायीक उपयोग गर्नु पर्नेछ ।

५. **प्राकृतिक स्रोत उपभोक्ता संस्थाको गठन:** (१) सामुहिक लाभका लागि संस्थागत रूपमा प्राकृतिक स्रोतको उपभोग गर्न चाहने व्यक्तिहरुले तोकिए बमोजिम प्राकृतिक स्रोत उपभोक्ता संस्था गठन गर्न सक्नेछन ।

(२) उपदफा १) बमोजिम गठन गरिएको प्राकृतिक स्रोत उपभोक्ता संस्थालाई गाउँपालिका समक्ष तोकिए बमोजिम दर्ता गराउनु पर्नेछ ।

६. **उपभोक्ता संस्था संगठित संस्था हुने :** (१) उपभोक्ता संस्था अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला स्वशासित र संगठित संस्था हुनेछ ।

(२) उपभोक्ता संस्थाको सबै काम कारवाहीको निमित्त आफ्नो छुट्टै छाप हुनेछ ।

(३) उपभोक्ता संस्थाले व्यक्ति सरह चलअचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न, उपभोग गर्न, बेचबिखन गर्न, वा अन्य किसिमले व्यवस्था गर्न सक्नेछ । उपभोक्ता संस्थाले व्यक्ति सरह नालेस उजुर गर्न र उपभोक्ता संस्था उपर पनि सोहि नामबाट नालेस उजुर लाग्न सक्नेछ ।

(४) उपभोक्ता संस्थाले प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गर्दा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७. **अनुमती पत्रको व्यवस्था:** (१) प्राकृतिक स्रोतको सर्भेक्षण वा उपयोग गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले सम्बन्धित विषयको आर्थिक, प्राविधिक र वातावरणिय अध्ययन प्रतिवेदन तथा तोकिए बमोजिमका विवरणहरु खुलाइ गाउँपालिका समक्ष अनुमती पत्रका लागि दर्खास्त दिनु पर्नेछ ।

तर जलस्रोतको सर्भेक्षणको अनुमती पत्रको लागि दर्खास्त दिंदा त्यस्तो अध्ययन प्रतिवेदन संलग्न गर्न आवश्यक पर्नेछैन (२) गाउँपालिकाले आवश्यक देखेमा गाउँपालिका भित्र रहेका प्राकृतिक स्रोतको मापदण्ड अनुसार वातावरणिय परिक्षण गर्न लगाउन सक्नेछ ।

(२) यो ऐन प्रारम्भ हुनु भन्दा अगावै देखि प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गरिरहेको व्यक्ति वा संगठित संस्थाले पनि तोकिएको विवरण सहित यो ऐन प्रारम्भ भएको मितिले एक वर्ष भित्र गाउँपालिका समक्ष अनुमती पत्रका लागि दर्खास्त दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम परेको दर्खास्तमा गाउँपालिकाले आवश्यक जांचबुझ गरि दर्खास्त परेको मितिले साठी दिन भित्र तोकिए बमोजिमको ढांचामा अनुमती पत्र दिनुपर्नेछ ।

(४) अनुमती पत्र प्राप्त व्यक्तिले प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गरे बापत गाउँपालिकालाई तोकिए बमोजिमको दस्तुर वा वार्षिक शुल्क बुझाउनु पर्नेछ ।

(५) अनुमती पत्र प्राप्त गर्ने व्यक्तिले आफ्नो अनुमती पत्र विक्रि गर्न वा अन्य कुनै प्रकारले कसैलाई हस्तान्तरण गर्नु परेमा गाउँपालिकाबाट स्वीकृती लिनु पर्नेछ ।

८. **प्राकृतिक स्रोत बेचबिखन गर्न सक्ने:** (१) गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेको प्राकृतिक स्रोत संरक्षण गर्दै जन आवश्यकताको परिपूर्ती गर्न दिगो आपूर्तिको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(२) उपयोगको लागि उपलब्ध प्राकृतिक स्रोतसाधन गाउँपालिकाले नियमानुसार बेचबिखन गर्नसक्नेछ ।

९. **प्राकृतिक स्रोतको उपयोगको लागि करार गर्न सक्ने :** यस ऐनमा अन्यत्र जुनुसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि गाउँपालिकाले कुनै स्वदेशी वा विदेशी कम्पनी, संगठीत संस्था वा व्यक्ति सित प्रचलित कानूनको अधिनमा रहि करार गरि सोहि करारमा उल्लेखित शर्तहरु बमोजिम कुनै प्राकृतिक स्रोतको विकास, उपयोग र सेवा विस्तार गर्न गराउन सक्नेछ ।

१०. **सेवा उपभोगका शर्तहरु तोक्न र सेवा शुल्क असुल उपर गर्न पाउने:** (१) अनुमती प्राप्त व्यक्ति वा संस्थाले आफुले विकास गरेका प्राकृतिक स्रोतको उपयोगको सेवा अन्य कसैलाई आपसी शर्तको आधारमा उपलब्ध गराउन र त्यस्तो सेवा बापत शुल्क असुल उपर गर्न सक्नेछ ।

(२) गाउँपालिकाले विकास गरेको प्राकृतिक स्रोतको सेवा अन्य कसैलाई उपलब्ध गराए बापतको सेवा शुल्क तोकिए बमोजिम निर्धारण गरि अशुल उपर गर्नसक्नेछ ।

तर त्यसरी नतोकिए सम्म गाउँ कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

११. **सेवा रोक्न सकिने:** (१) प्राकृतिक स्रोत उपभोग गरे बापत बुझाउनु पर्ने शुल्क नबुझाउने वा त्यस्तो स्रोत अनाधिकार रूपले उपयोग गर्ने वा दुरुपयोग गर्ने वा शर्त विपरित प्राकृतिक स्रोत उपभोग गर्नेको हकमा त्यस्तो सेवा बन्द गर्न सकिनेछ ।

१२. **प्राकृतिक स्रोतको उपयोग सित सम्बन्धित संरचनाको सुरक्षा:** (१) प्राकृतिक स्रोतको उपयोग सित सम्बन्धित कुनै संरचनाको सुरक्षाको लागि अनुमती पत्र प्राप्त व्यक्तिको अनुरोधमा वा स्वयं आफ्नो विचारमा त्यस्तोसुरक्षा गर्न आवश्यक ठानेमा गाउँपालिकाले आवश्यक प्रबन्ध गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुमती पत्र प्राप्त व्यक्तिको अनुरोधमा सुरक्षा प्रबन्ध गरिएकोमा त्यसको लागि सम्पूर्ण खर्च अनुमती पत्र प्राप्त व्यक्तिले व्यहोर्नेछ ।

१३. **प्राकृतिक स्रोतलाई प्रदुषित गर्न नहुने :** (१) प्रदुषित भइ जनजीवनमा असर पर्ने प्राकृतिक स्रोतको संरक्षणको लागि गाउँपालिकाले सूचना प्रकाशन गरि सहन सिमा तोक्नसक्नेछ ।

१४. **वातावरणमा उल्लेखनिय प्रतिकुल असर पार्न नहुने :** (१) प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गर्दा प्रदुषण, भु-क्षय बाढी पहिरो जस्ता प्राकृतिक समस्याहरु र यसले वातावरणमा पार्ने प्रतिकुल असर नपर्ने गरि गर्नुपर्नेछ ।

१५. **अनुमती पत्र खारेज गर्न सकिने :** (१) अनुमती पत्र प्राप्त व्यक्तिले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरित कुनै काम गरेमा गाउँपालिकाले अवधि तोकिए त्यस्तो काममा आवश्यक सुधार गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको अवधि भित्र अनुमती पत्र प्राप्त व्यक्तिले आवश्यक सुधार नगरेमा गाउँपालिकाले त्यस्तो व्यक्तिले पाएको अनुमती पत्र खारेज गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम अनुमती पत्र खारेज गर्नु अघि गाउँपालिकाले सम्बन्धित अनुमती पत्र प्राप्त व्यक्तिलाई आफ्नो सफाइ पेश गर्ने मनासिब मौका दिनु पर्नेछ ।

१६. **दण्ड सजाय:** (१) कसैले यो ऐन उल्लंघन गरेमा निजलाई गाउँपालिकाले दश हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ र त्यस्तो कसुरबाट कसैको हानी नोक्सानी भएको रहेछ भने निजबाट हानी नोक्सानी बापतको क्षतिपूर्ति समेत भराइ दिन सक्नेछ ।

(२) कसैले यस ऐन बमोजिम अनुमती पत्र लिनु पर्नेमा नलिइ वा अनुमती पत्रमा उल्लेख भएका शर्तहरु पालना नगरी प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गरेमा निजलाई गाउँपालिकाले रु पाँच हजार देखि पचास हजार रुपिया सम्म जरिवाना गर्न र त्यस्तो काम बन्द गराउन सक्नेछ ।

(३) यस ऐन बमोजिम विकास गरिएको प्राकृतिक स्रोत वा प्राकृतिक स्रोत वाट उत्पन्न सेवा कसैले चोरि गरेमा वा दुरुपयोग गरेमा वा अनाधिकार प्रयोग गरेमा गाउँपालिकाले निजबाट बिगो असुल गरि बिगो बराबरको जरिवाना समेत गर्न सक्नेछ ।

(४) कसैले बदनियत साथ कुनै प्राकृतिक स्रोतको उपयोग संग सम्बन्धित संरचना वा त्यस्तो संरचनामा असर पार्ने अन्य कुनै संरचना भत्काएमा, विगारेमा वा कुनै किसिमले हानी नोक्सानी पु-याएमा वा त्यस्तो कुनै काम कुराको लागि दुरुत्साहन दिएमा वा त्यस्तो काम गर्ने उद्योग गरेमा निजबाट हानी नोक्सानीको विगो असुल गरि निजलाई विगो बमोजिम जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

१७. पुनरावेदन दफा १५ र १६ बमोजिम दिइएको क्षतिपुर्तिको रकममा वा दफा १५ बमोजिम गाउँपालिकाले अनुमती पत्र खारेज गरेकोमा वा गाउँपालिकाले दिइएको आदेशमा चित्त नबुझे व्यक्ति ले ३५ दिन भित्र जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

१८. नियम बनाउने अधिकार: (१) यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिकाले नियमहरु बनाउन सक्नेछ ।